

ანგორ მახარაძე*

დაზარალებულის ინსტიტუტის თავისებურება საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების მიხედვით

დაზარალებულის მიმართ განხორციელებული დანაშაულებრივი ქმედება არის ადამიანის უფლებათა დაცვის საყოველთაოდ აღიარებული, საერთაშორისო ინსტრუმენტებით განმტკიცებული, ყველა სხვა უფლებებისა და თავისუფლებების უგულვებელყოფის საფუძველი.

დაზარალებულის (დანაშაულის მსხვერპლის) მიმართ განხორციელებული დანაშაულებრივი ქმედება იწვევს მოქალაქის პატივისა და ღირსების შელახვას, ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის მოშლას, ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა და თავისუფლებათა უხემ დარღვევას.

დაზარალებულის (მსხვერპლის) მიმართ, რომელსაც უშუალოდ დანაშაულის შედეგად მიადგა მორალური, ფიზიკური თუ ქონებრივი ზიანი, მისი დარღვეული უფლებების აღდგენის უზრუნველყოფის მიზნით, ჩამოყალიბებული უნდა იყოს ისეთი სამართლებრივი მექანიზმი, რომელიც ხელს შეუწყობს მის მართლმსაჯულებაში აქტიურ მონაწილეობასა და მისი კანონიერი ინტერესების უკეთ დაცვას.

დანაშაულისგან დაზარალებული ფიზიკური და იურიდიული პირების ინტერესებისა და უფლებების დაცვა გამოცხადებულია საქართველოში სამართლებრივი სახელმწიფოს კანონმდებლობის ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად.

კვლევის მიზანია განხილული და გაანალიზებული იქნეს საერთაშორისო აქტები და ის ძირითადი პრინციპები და რეკომენდაციები, რომლის გათვალისწინება და დანერგვა ეროვნულ კანონმდებლობაში ხელს შეუწყობს დაზარალებულის (დანაშაულის მსხვერპლის) უფლებათა რეალიზაციას და მისი კანონიერი ინტერესების სრულყოფილ დაცვას. მსხვერპლთა ინტერესების, უფლებებისა და თავისუფლებების პრიორიტეტული დაცვის სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის აქტები, მათ შორის: ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (1948), ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია (1950 წ.), სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი (1966), დანაშაულისა და უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენების მსხვერპლთა მართლმსაჯულების ფუნდამენტური პრინციპების დეკლარაცია (1985), ევროკავშირის ფუნდამენტური უფლებების ქარტია (2000), 2001 წლის 15 მარტის ჩარჩო გადანყვეტილება სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულთა სტატუსის შესახებ, რომელიც მიღებულია ევროკავშირის საბჭოს მიერ, (ევროკავშირისა და ევროსაბჭოს სხვა სამართლებრივი აქტები), ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანყვეტილებები.

საკვანძო სიტყვები: სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულთა მონაწილეობის საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირება, საერთაშორისო კონვენციები, საერთაშორისო რეგიონალური წყაროები (ევროპის საბჭო, ევროკავშირი), მსხვერპლის უფლებების რეგულირება ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში.

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასისტენტი.

1. შესავალი

სამართლებრივი რეფორმების განხორციელების კვალდაკვალ 2009 წლის 9 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ძალაში შევიდა 2010 წლის 1 ოქტომბრიდან. დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი მიეკუთვნება ანგლოსაქსონური სამართლის სისტემის მოდელს და სწორედ ახალი საპროცესო კანონმდებლობით დაზარალებულს მინიჭებული აქვს ისეთივე სტატუსი, როგორც დამახასიათებელია საერთო სამართლის სისტემის კანონმდებლობისთვის. მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობით იგი აღარ წარმოადგენს პროცესის მხარეს და პროცესში მონაწილეობას იღებს მონმის სტატუსით.

კვლევის მიზანია განხილული და გაანალიზებული იქნეს საერთაშორისო აქტები და ის ძირითადი პრინციპები და რეკომენდაციები, რომლის გათვალისწინება და დანერგვა ეროვნულ კანონმდებლობაში ხელს შეუწყობს დაზარალებულის (დანაშაულის მსხვერპლის) უფლებათა რეალიზაციას და მისი კანონიერი ინტერესების სრულყოფილ დაცვას. საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით დაზარალებულები სარგებლობენ გარკვეული უფლებებით სისხლის სამართალწარმოების პროცესში, რაც გულისხმობს დაზარალებულის მიმართ თანაგრძნობით მოპყრობის უფლებას, მათ შორის ღირსების პატივისცემისა და გამოძიების მიმდინარეობის პროცესში ჩართულობას იმ ხარისხით, რაც აუცილებელია მათი კანონიერი ინტერესების დასაცავად¹.

მათ აქვთ უფლება თავიანთი შეხედულებები და პრობლემები წარმოდგენილი იყოს სისხლის სამართალწარმოების შესაბამის ეტაპებზე ისე, რომ არ იქნეს ხელყოფილი ბრალდებულის უფლებები და ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილი სისხლის სამართალს სისტემა.

2. სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულთა მონაწილეობის საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძველი

დანყებული დანაშაულისა და ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების მსხვერპლთათვის მართლმსაჯულების განხორციელების ძირითადი პრინციპების შესახებ ძირითადი დებულებებით, რომლებიც გაეროს მიერ იყო მიღებული 1985 წ.,² და ევროპის საბჭოს რეკომენდაციებით, გასულ საუკუნეში საერთაშორისო და რეგიონულ დონეზე მიღებულ იქნა არაერთი დოკუმენტი, რომელიც აღიარებს სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულთა² ინტერესების გათვალისწინების მნიშვნელობას. საერთაშორისო სამართლებრივმა ნორმებმა დაიწყო იმის აღიარება, რომ მსხვერპლს უნდა მოეპყრათ თანაგრძნობით და ღირსეულად, და, რომ მას აქვთ უფლება გამოასწოროს თავის ტანჯვა მართლმსაჯულებისა და რეპარაციების ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით. ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლის კანონისა და პრაქტიკის ანალიზის შედეგად, საერთაშორისო პრაქტიკა კვლავ მიუბრუნდა კითხვას: უნდა მიეცეს თუ არა მსხვერპლს გარკვეული უფლებები და უფლებამოსილებები, და, თუ ასეა, როგორ უნდა განხორციელდეს მართლმსაჯულებაში მათი დეტალიზაცია?

¹ *Hugh Jordan v the United Kingdom*, ECtHR judgment of 4 May 2001, appl. No. 24746/94, §109.

² საქართველოს სსსკ-ის მე-3 მუხლის 22-ე ნაწილის თანახმად, „დაზარალებულია სახელმწიფო, ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელსაც მორალური, ფიზიკური თუ ქონებრივი ზიანი მიადგა უშუალოდ დანაშაულის შედეგად“.

ეროვნულ სასამართლოებში დაზარალებულთა³ მონაწილეობის საკითხი ტრადიციულად რჩება სახელმწიფოების შეხედულებისამებრ. სახელმწიფოები ამ საკითხთან მიმართებაში მნიშვნელოვნად განსხვავებულ მიდგომებს ატარებენ. საერთაშორისო კონვენციების მხოლოდ მცირე ნაწილი პირდაპირ მიუთითებს სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის მონაწილეობის უფლებაზე. ზედამხედველობის ორგანოები მსხვერპლთა უფლებებს განმარტავენ სხვა უფლებებიდან, მათ შორის ეფექტური სამართლებრივი დაცვის უფლებებიდან. თუმცა, ბოლო წლებში გაჩნდა არაერთი არატრადიციული ინსტრუმენტი, რომელიც მიღებული იქნა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ მსხვერპლთა უფლებებთან დაკავშირებით.

მხოლოდ შეზღუდული რაოდენობის საერთაშორისო კონვენციები ეხება მსხვერპლთა უფლებებს სისხლის სამართლის პროცესში. კერძოდ, უნდა აღინიშნოს: იძულებითი გაუჩინარებისგან ყველა პირის დაცვის შესახებ საერთაშორისო კონვენცია⁴, ტრანსნაციონალური ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ კონვენცია⁵ და ადამიანებით, განსაკუთრებით ქალებისა და ბავშვებით ვაჭრობის აღკვეთისა და დასჯის შესახებ პროტოკოლი.⁶

იძულებითი გაუჩინარების შესახებ კონვენცია ადგენს მსხვერპლთა უფლებას შეატყობინონ იძულებით გაუჩინარების შემთხვევაში ნებისმიერ გარემოების შესახებ და ინფორმირებული იყვნენ „გამოძიების მიმდინარეობისა და შედეგების შესახებ“.⁷ ტრანსნაციონალური ორგანიზებული დანაშაულის კონვენციის 25(3) მუხლი ადგენს, რომ თითოეულმა მონაწილე სახელმწიფომ თავისი შიდა კანონმდებლობის შესაბამისად უნდა გამოხატოს შეხედულებები და შემფოთება; დაზარალებულები უნდა იყვნენ წარმოდგენილი სისხლის სამართლის პროცესის ყველა ეტაპზე. ანალოგიურად ადამიანებით ვაჭრობის ოქმის მე-6 მუხლი მოითხოვს, რომ მსხვერპლს დაეხმარონ თავიანთი შეხედულებებისა და შემფოთების გამოხატვაში სისხლის სამართლის პროცესის შესაბამის ეტაპზე ისე, რომ ზიანი არ მიადგეს დაცვის უფლებებს. დაზარალებულთა მონაწილეობა სისხლის სამართლის პროცესში ასევე აღიარებულია საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის კონტექსტში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის სტატუტში, ე.ი. საერთაშორისო ხელშეკრულებით, რომელიც რატიფიცირებულია ქვეყნების დიდი უმრავლესობის მიერ.

გარდა ამ აქტებისა, გაჩნდა დიდი რაოდენობით არასავალდებულო დოკუმენტი, რომელიც მსხვერპლს უნიშნავს სისხლის სამართალწარმოებაში მონაწილეობის უფლებას. მათ შო-

³ დაზარალებულის ცნებასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა საერთაშორისო აქტი მიუთითებს მსხვერპლის უფლებების დაცვაზე, თუმცა მსხვერპლი რომ პროცესის მონაწილე გახდეს, მას სჭირდება დაზარალებულის სტატუსი. სხვაგვარად ის სისხლისსამართალწარმოებაში თავისი უფლებების რეალიზაციას ვერ მოახდენს. აღნიშნული სტატუსის მიღების პროცედურა და დაზარალებულის უფლებები რეგულირებულია საპროცესო კოდექსით, რომლის ფუნდამენტს წარმოადგენს საერთაშორისო აქტები, სადაც ზოგადად მსხვერპლის უფლებებზეა საუბარი.

⁴ International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, General Assembly of the United Nations in its resolution 47/133, 23 December 2010, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-all-persons-enforced>> [25.08.2024].

⁵ UN Convention against Transnational Organized Crime, Resolution adopted by the General Assembly 55/25, <https://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf> [25.08.2024].

⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, General Assembly resolution 55/25, 15 November 2000.

⁷ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (87) 21 of the Committee of Ministers to Member States on Assistance to Victims and the Prevention of Victimization, 17 September 1987.

რისაა გაეროს სახელშეკრულებო ორგანოების ზოგადი რეკომენდაციები, რეზოლუციები და გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული დეკლარაციები.

გაეროს ზოგად რეკომენდაციებს მიეკუთვნება:

- ზოგადი რეკომენდაციები (No. 19) ქალთა მიმართ ძალადობის შესახებ, მიღებული ქალთა დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტის მიერ 1992 წელს,⁸ რომლის მიხედვითაც კომიტეტმა მოუწოდა სახელმწიფოებს ეფექტურად უზრუნველყონ მსხვერპლთა საჩივრის პროცედურები და საშუალებები;⁹
- რასობრივი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტის XXXI გენერალური რეკომენდაცია სისხლის სამართლის სისტემის ადმინისტრირებასა და ფუნქციონირებაში რასობრივი დისკრიმინაციის პრევენციის შესახებ, მიღებული 2005 წელს. ეს რეკომენდაცია დეტალურად აღწერს უფლებებს, რომლებიც უნდა მიენიჭოს მსხვერპლს სისხლის სამართლის პროცესის დროს.¹⁰ რასობრივი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენციის მე-6 მუხლის გათვალისწინებით, კომიტეტი მოუწოდებს სახელმწიფოებს უზრუნველყონ ადეკვატური სივრცე მსხვერპლთათვის და მათი ოჯახებისთვის და მოწმეებისთვის. ასევე მოუწოდებს, რომ მთელი პროცესის განმავლობაში მსხვერპლს მიენიჭოს მოსმენის შესაძლებლობა საგამოძიებო საქმისწარმოებისა და სამართლო სხდომების დროს, ჰქონდეს წვდომა ინფორმაციაზე, დაუპირისპირდეს მტრულად განწყობილ მოწმეებს, გაასაჩივროს მტკიცებულებები და იყოს ინფორმირებული საქმის მიმდინარეობის შესახებ;¹¹
- 2000 წელს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან სასჯელის ეფექტური გამოძიებისა და დოკუმენტაციის პრინციპები, რომლებიც ადგენენ, რომ მსხვერპლს აქვს წვდომა ნებისმიერ მოსმენაზე ან გამოძიებასთან დაკავშირებულ ინფორმაციაზე, ასევე კანონის ჩათვლით დამატებითი მტკიცებულებების მიწოდების უფლება (მუხლი 4);¹²

დანაშაულის მსხვერპლთა და დანაშაულის ჩამდენი ბავშვების შესახებ რეზოლუციაში გაერო აცხადებს, რომ ეროვნული სამართლის პროცედურული წესებისა და მართლმსაჯულების განხორციელების შესაბამისად, ბავშვებს, საჭიროებისამებრ, უნდა მიეცეთ საშუალება მიიღონ მონაწილეობა სისხლის სამართლის პროცესში, მათ შორის გამოძიების ეტაპზე და სამართლო პროცესისა და შემდგომი პროცესის განმავლობაში, რათა მოისმინონ და იყვნენ ინფორმირებულები მათი სტატუსისა და, შემდგომში, საქმისწარმოების შესახებ.¹³

⁸ General recommendations, made by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 19, 1992, <<https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html>> [25.08.2024].

⁹ *Bitiyeva and x. v. Russia* (App. Nos 57953/00 and 37392/03), Judgment (Merits and Just Satisfaction), 21 June 2007, § 156, with references included therein. IACtHR: *Durand and Ugarte v. Peru*, Judgment (Merits), 16 August 2000, § 129; *El Caracazo v. Venezuela*, Judgment (Reparations and Costs), 29 August 2002, § 118; *Rochela Massacre v. Colombia*, Judgment (Merits, Reparations and Costs), 11 May 2007, §195.

¹⁰ General Recommendation No. XXXI on the Prevention of Racial Discrimination in the Administration and Functioning of the Criminal Justice System, adopted by the Committee on the Elimination of Racial Discrimination ('CERD Committee') in 2005, <<https://www.refworld.org/docid/48abd56dd.html>> [25.08.2024].

¹¹ Question of the Impunity of Perpetrators of Human Rights Violations, §27; Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation R. (2000) 19 of the Committee of Ministers to Member States on the Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System, 6 October 2000, § 34.

¹² The Principles on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, adopted by the General Assembly in 2000, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/principles-effective-investigation-and-documentation-torture-and>>

¹³ S. Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 37.

ასევე მიღებულია არაერთი დოკუმენტი, რომელიც კონკრეტულად ეხება ადამიანის უფლებების დარღვევის მსხვერპლთა უფლებებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს დოკუმენტები არ არის იურიდიულად სავალდებულო, მათ ხელი შეუწყეს ამ საკითხზე საერთაშორისო სტანდარტების ჩამოყალიბებას. განსაკუთრებით აღსანიშნავია „დანაშაულისა და ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების მსხვერპლთათვის მართლმსაჯულების განხორციელების ძირითადი პრინციპების შესახებ 1985 წლის დეკლარაცია“,¹⁴ „ზოგადი პრინციპები და სახელმძღვანელო მითითებები ადამიანის უფლებების საერთაშორისო სამართლის უხეში დარღვევების და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სერიოზული დარღვევების მსხვერპლთა დახმარების და რეპარაციის უფლების შესახებ, რომელიც მიღებულია გენერალური ასამბლეის 60/147 რეზოლუციით, 16 დეკემბერი, 2005,¹⁵ „უკანონობასთან ბრძოლის ადამიანთა უფლებების დაცვის პრინციპები, 2005 წ.“ და ა.შ.¹⁶

3. დაზარალებულის უფლებების დაცვის შესახებ ევროპული სტანდარტები

80-იანი წლების დასაწყისიდან ევროპის საბჭომ დანაშაულთან ბრძოლაში განსაზღვრა მსხვერპლის უფლებების დაცვის პერსპექტივა. ეს მით უფრო აქტუალურია მას შემდეგ, რაც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ (ECtHR) აღიარა მსხვერპლთა უფლებებისა და სისხლის სამართალწარმოებაში მათი სათანადო ადგილის დაცვის აუცილებლობა,¹⁷ ისევე დაუცველი მსხვერპლის დაცვის აუცილებლობა. 1985 წელს მინისტრთა კომიტეტმა მიიღო „სისხლის სამართლისა და პროცედურების ფარგლებში მსხვერპლის პოზიციის შესახებ“ No. R (85) 11 რეკომენდაცია სისხლის სამართლის ტრადიციული მიდგომის შესაცვლელად, რომელიც მანამდე ფოკუსირებული იყო სახელმწიფოსა და დანაშაულის შორის ურთიერთობაზე და მსხვერპლთა ინტერესების იგნორირებას ახდენდა.¹⁸ რეკომენდაცია მოუწოდებს სახელმწიფოებს, უფრო მეტად გაითვალისწინონ მსხვერპლთა საჭიროებები სისხლის სამართლის პროცესის ყველა ეტაპზე¹⁹ და მოიცავს სახელმძღვანელო მითითებებს, რომლებიც მიმართულია დანაშაულის მსხვერპლთა დაცვასა და მათი ინტერესების დაცვაზე სასამართლო პროცესის

¹⁴ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 40/34. Resolution adopted by the General Assembly, 29 November 1985, <<http://www.un-documents.net/a40r34.htm>> [25.08.2024].

¹⁵ Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, Resolution adopted by the General Assembly 60/147. 21 March 2006, <https://fanack.com/wp-content/uploads/2014/archive/user_upload/Documenten/Links/UN/Basic_Principles_and_Guidelines_Remedy_and_Reparation.pdf> [25.08.2024].

¹⁶ Haldemann F., Unger T. (eds.), The United Nations Principles to Combat Impunity: A Commentary. Oxford University Press, 2018, 47-59.

¹⁷ *Mapiripán Massacre v. Colombia*, Judgment (Merits, Reparations, and Costs), 15 September 2005, § 304; *Almonacid-Arellano et al. v. Chile*, Judgment (Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs), 26 September 2006, §105; *La Cantuta v. Peru*, Judgment (Merits, Reparations, and Costs), 29 November 2006, §168.

¹⁸ *Goiburú et al v. Paraguay*, Judgment (Merits, Reparations and Costs), 22 September 2006 §§ 84, 131; *La Cantuta v. Peru*, § 157.

¹⁹ AfrComHPR, Malawi African Association, Amnesty International, Ms Sarr Diop, Union interafricaine des droits de l'Homme et RADDHO, Collectif des veuves et ayants-Droit, Association mauritanienne des droits de l'Homme v. Mauritania (Comm. Nos. 54/91-61/91-96/93-98/93-164/97-196/97-210/98), 11 May 2000, § 83. 72 AfrComHPR, Principles and Guidelines on the Right to a Fair Trial and Legal Assistance, 2001, Principle C (d).

ყველა ეტაპზე. დოკუმენტში ხაზგასმულია მსხვერპლთა ინფორმირების აუცილებლობა საქმის განვითარებისა და, კერძოდ, სისხლისსამართლებრივი დევნის შესახებ საბოლოო გადაწყვეტილების, ასევე საქმის საბოლოო შედეგის შესახებ.²⁰ უფრო მეტიც, რეკომენდაცია ადგენს, რომ მსხვერპლს უნდა ჰქონდეს უფლება მოითხოვოს სისხლის სამართალწარმოებაზე უარის გადახედვა ან საქმის აღძვრა.²¹

85(11) რეკომენდაციის შესაბამისად, ევროპის საბჭომ ხაზგასმით აღინიშნა მსხვერპლთა უფლებების მხარდაჭერის აუცილებლობა სისხლის სამართლის პროცესში. 87(21) რეკომენდაციაში²² მინისტრთა კომიტეტმა მოითხოვა უფრო მეტი ინფორმირებულობა სისხლის სამართლის პროცესის დროს მსხვერპლთა ინფორმირებისა და დახმარების აუცილებლობის შესახებ.²³ მოგვიანებით რეკომენდაციებში, კომიტეტმა მსხვერპლს შესთავაზა პროკურორის გადაწყვეტილების გასაჩივრების შესაძლებლობა. როგორც ითქვა, პროკურორებმა არ უნდა აწარმოონ სისხლისსამართლებრივი დევნა სასამართლო ზედამხედველობის ან მხარეთა ნებართვის დაშვების გზით.²⁴ ამგვარად, კომიტეტი, როგორც ჩანს, მხარს უჭერს ჩამოყალიბებულ საერთაშორისო სტანდარტს, რომ დევნა არის უფლება, რომლის მიხედვითაც მსხვერპლს უნდა შეეძლოს განახორციელოს თავისი პრეტენზია.

2006 წელს კომიტეტმა გამოსცა დეტალური რეკომენდაცია დანაშაულის მსხვერპლთა დახმარების შესახებ,²⁵ კერძოდ, დაადგინა მთელი რიგი ზომები, რომლებიც ავალდებულებენ სახელმწიფოებს „პატივი სცენ მსხვერპლთა უსაფრთხოებას, ღირსებას, კონფიდენციალურობას და ოჯახურ ცხოვრებას“ და აღიარონ მსხვერპლზე დანაშაულის ნეგატიური გავლენა. მიუხედავად იმისა, რომ რეკომენდაცია ცალსახად არ მოითხოვდა მსხვერპლთათვის სისხლის სამართალწარმოებაში მონაწილეობის კონკრეტულ უფლებებს, რეკომენდაციის გარკვეული დებულებები ვარაუდობდნენ, რომ მსხვერპლს უნდა შეეძლოს დაიცვას საკუთარი ინტერესები სისხლის სამართლის პროცესის დროს. მაგალითად, მუხლი 7(2) აცხადებს, რომ „სახელმწიფოებმა უნდა დაანესონ პროცედურები, რათა მსხვერპლს მიეცეს საშუალება მოითხოვოს კომპენსაცია დამნაშავესგან სისხლის სამართლის პროცესში“.

ევროკავშირმა ასევე მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ევროპულ სისხლის სამართლის სისტემებში მსხვერპლთა როლის გაძლიერების კუთხით. მთელი რიგი საკანონმდებლო ღონისძიებების მეშვეობით ევროკავშირი ცდილობდა დაენერგა საერთო ევროპული სტანდარტები ეროვნული სუვერენიტეტის პატივისცემით პროპორციულობისა და სუბსიდირების პრინციპების მეშვეობით. მსხვერპლთა უფლებების ჰარმონიზაციის აუცილებლობა განსაკუთრებით გამომდინარეობს ევროპის მოქალაქეობის კონცეფციიდან, რომელიც მოითხოვს, რომ კავშირის მოქალაქეებს გარანტირებული ჰქონდეთ დისკრიმინაციის გარეშე თაბანაბარი უფლებები წევრი სახელმწიფოების ტერიტორიაზე. ევროკავშირის ყველაზე მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ინსტრუმენტი, დანაშაულის მსხვერპლებთან დაკავშირებით, არის 2001 წლის

²⁰ EComHR, *Dujardin et al. v. France* (App. No. 16734/90), Decision, 2 September 1991.

²¹ იქვე, 4.

²² EComHR, *Dujardin et al. v. France* (App. No. 16734/90), Decision, 2 September 1991.

²³ Frulli M., 'Amnesty,' in A. Cassese (ed.), *The Oxford Companion to International Criminal Justice* (Oxford: Oxford University Press), 243-244.

²⁴ SCSL, Decision on Challenge to Jurisdiction: Lomé Accord Amnesty, Kallon, Norman and Kamara (SCSL2004-15-16-17), Appeals Chamber ('AC'), 13 March 2004, §71.

²⁵ Decision on Ieng Sary's Rule 89 Preliminary Objection (Ne bis in idem and Amnesty and Pardon), Ieng Sary, Trial Chamber, 3 November 2011.

15 მარტის ჩარჩო გადანყვეტილება სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულთა სტატუსის შესახებ, რომელიც მიღებულია ევროკავშირის საბჭოს მიერ.²⁶ გადანყვეტილება, რომელიც სავალდებულოა ყველა წევრი სახელმწიფოსთვის, მოუწოდებს სახელმწიფოებს უზრუნველყონ, რომ სისხლის სამართლის სამართლებრივ სისტემებში მსხვერპლს „ჰქონდეს რეალური და შესაბამისი როლი“.²⁷ დოკუმენტი მოუწოდებს წევრ სახელმწიფოებს „ალიარონ მსხვერპლთა უფლებები და დააკანონონ ინტერესები განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევით სისხლის სამართალწარმოებაზე“,²⁸ და მათგან მოითხოვს, რომ მსხვერპლს ჰქონდეს მოსმენისა და მტკიცებულებების წარმოდგენის შესაძლებლობა. გარდა ამისა, წევრ სახელმწიფოებს მოუწოდებენ უზრუნველყონ მსხვერპლთა ხელმისაწვდომობა ყველა შესაბამის ინფორმაციაზე, მათ შორის საჩივრების შედეგებზე და სასამართლო გადანყვეტილებებზე, რათა დაიცვან თავიანთი ინტერესები.²⁹

2012 წლის 25 ოქტომბერს ევროპარლამენტმა და ევროკავშირის საბჭომ მიიღეს დირექტივა, რომელიც ადგენს დანაშაულის მსხვერპლთა მხარდაჭერისა და დაცვის უფლებების მინიმალურ სტანდარტებს, რომლებმაც შეცვალეს ზემოთ აღნიშნული ჩარჩო გადანყვეტილება. დოკუმენტი ადგენს ზოგად მინიმალურ წესებს დანაშაულის მსხვერპლთა უფლებებთან, მხარდაჭერასა და დაცვასთან დაკავშირებით. კერძოდ, იმის აღიარებით, რომ „დანაშაული არის ბოროტება საზოგადოების წინააღმდეგ, ისევე როგორც მსხვერპლთა ინდივიდუალური უფლებების დარღვევა,“ დირექტივა მოითხოვს სახელმწიფოებისგან უზრუნველყონ მსხვერპლთან პატივისცემით მოპყრობა და მათი საჭიროებების გათვალისწინება.³⁰ ამით დირექტივა მნიშვნელოვნად ძირს უთხრის ტრადიციულ სადამსჯელო ჩარჩოს, რომელიც მიღებულია სისხლის სამართლის სისტემების უმეტესობაში, განსაკუთრებით საერთო სამართლის სისტემაში. შემოთავაზებული დირექტივა რეკომენდაციას უწევს სახელმწიფოებს უზრუნველყონ მსხვერპლის ადექვატური მხარდაჭერა და ინფორმირება, და ასევე მათი მონაწილეობა მასალების გამოკვლევაში. როგორც ითქვა, მართლმსაჯულება ეფექტურად ვერ მიიღწევა, თუ დამნაშავეს არ შეუძლია სათანადოდ ახსნას თავისი დანაშაულის გარემოებები და მიაწოდოს მტკიცებულებები კომპეტენტური ორგანოებს გასაგები ფორმით. ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ მსხვერპლს პატივისცემით მოეპყრონ და მას ჰქონდეს წვდომა თავის უფლებებზე.³¹

როგორც კომისიამ განმარტა, დირექტივის შემუშავების დროს გავრცელებულ დოკუმენტში მსხვერპლებს აქვთ კანონიერი ინტერესი, რომ სამართლიანობა აღსრულდეს. მათ უნდა მიეცეთ ეფექტური წვდომა მართლმსაჯულებაზე, რაც შეიძლება მნიშვნელოვანი ელემენტი იყოს მათი უფლების აღდგენაში. მსხვერპლთა ინფორმირება მათი უფლებების, ძირითადი თარიღებისა და გადანყვეტილებების შესახებ, არის სამართალწარმოებაში მონაწილეობის მნიშვნელოვანი ასპექტი და უნდა განხორციელდეს ისე, რომ მსხვერპლს ესმოდეს საქმის არსი. დაზარალებულებს ასევე უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა დაესწრონ სასამართლო პრო-

²⁶ Council of the European Union, Council Framework Decision of 15 March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings (2001/220/JHA), 15 March 2001

²⁷ Council Framework Decision of 15 March 2001, Art. 2(1).

²⁸ იქვე.

²⁹ იქვე.

³⁰ European Parliament and Council of the European Union, Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, 25 October 2012, §9.

³¹ იქვე, §34.

ცესს და საქმე ბოლომდე მიიყვანონ,³² მიუხედავად იმისა, რომ დირექტივა კონკრეტულად არ მოითხოვს მსხვერპლთა აქტიურ როლს სისხლის სამართლის პროცესში (მაგალითად, როგორც მხარეები ან მონაწილეები). მაგრამ ამ ინსტრუმენტის მიღება, რომელიც იურიდიულად სავალდებულოა ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისთვის, მნიშვნელოვანია, რადგან ისევე, როგორც სხვა საერთაშორისო დოკუმენტები, რეგიონულ დონეზე ცალსახად აღიარებს, რომ დამნაშავეთა დევნა პირდაპირ გავლენას ახდენს ამ დანაშაულის მსხვერპლებზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს დოკუმენტი მხარს უჭერს მოსაზრებას, რომ მსხვერპლს აქვს ლეგიტიმური ინტერესი სამართალწარმოების პროცესში და რომ მათ უნდა მიეცეთ პროცედურული უფლებები ასეთი ინტერესების დასაცავად. აღსანიშნავია, რომ დიდმა ბრიტანეთმა და ირლანდიამ, რომლებიც ტრადიციულად არ აღიარებენ მსხვერპლს მხარედ სისხლის სამართლის პროცესში, განაცხადეს, რომ მონაწილეობას მიიღებენ დირექტივის მიღებასა და განხორციელებაში.³³

4. დაზარალებულის უფლებების დაცვის გარანტიები ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით

ევროპულ სასამართლო პრაქტიკაში (ECJ) განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა დანაშაულის მსხვერპლთა უფლებების პროცედურულ რეგულირებას. ამასთან დაკავშირებით, ევროპული სასამართლო აღიარებს, რომ დანაშაულის საჩივრების გამოძიების ან დევნის ხარვეზები შეიძლება იყოს ფაქტორი, რომელიც ვერ იცავს მსხვერპლის სიცოცხლეს ან ფიზიკურ მთლიანობას.³⁴ ევროსასამართლო ყურადღებას ამახვილებს მოწმეთა დაცვის სქემებში მსხვერპლთა ჩართვის აუცილებლობაზე, ვინაიდან ასეთი სქემები შეიძლება საჭირო გახდეს ადამიანის უფლებების დასაცავად.³⁵

ევროპულმა სასამართლომ არაერთხელ აღიარა, რომ ფაქტობრივი სისხლის სამართლის პროცესი ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ სასამართლოში ჩვენების მიცემის დროს საფრთხე არ შეექმნას მონაწილის სიცოცხლეს, თავისუფლებას, უსაფრთხოებას და ინტერესებს, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესაბამისად. ევროსასამართლო ამ მიმართულებით არაერთ ღონისძიებას გვთავაზობს:

- ბრალდებულის არდასწრების პირობებში დაზარალებულის ჩვენების მოსმენა;³⁶
- ჩვენების მიცემის დროს მსხვერპლთა ნახვის აკრძალვა და მათი პერსონალური მონაცემების (იდენტიფიკაცია და მისამართი) გამოქვეყნების ან გამჟღავნების აკრძალვა;³⁷
- საზოგადოების გამორიცხვა მოსმენებიდან, როდესაც დაზარალებული ჩვენებას აძლევს;³⁸
- ბრალდებულისგან დაზარალებულთა ვინაობის დამალვა;³⁹

³² European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Strengthening Victims' Rights in the EU, COM (2011) 274, 18 May 2011, §3.4.

³³ Directive 2012/29/EU, §70.

³⁴ *Opuz v. Turkey*, no. 33401/02, 9 June 2009, paras. 141-146 and 173-174.

³⁵ *R R v. Hungary*, no. 19400/11, 4 December 2012, paras. 26-32.

³⁶ *Gani v. Spain*, no. 61800/08, 19 February 2013.

³⁷ *Crook and National Union of Journalists v. United Kingdom* (dec.), no. 11552/85, 15 July 1988.

³⁸ *B and P v. United Kingdom*, no. 36337/97, 24 April 2001, para. 37.

³⁹ *Doorson v. Netherlands*, no. 20524/92, 26 March 1996.

- ბრალდებულის მიერ მსხვერპლისადმი კითხვის დასმის შესაძლებლობისა და ჯვარედინი დაკითხვის დროს კომენტარების გაკეთების შეზღუდვა;⁴⁰
- დაზარალებულის ჩვენების მიცემისას ბრალდებულის დარბაზიდან გაყვანა;⁴¹
- კონკრეტული ადვოკატის მიერ დაზარალებულის ჯვარედინი დაკითხვის თავიდან აცილება ინტერესთა პოტენციური კონფლიქტის გამო;⁴²
- სასამართლო ოქმებისადმი ხელმისაწვდომობის შეზღუდვა.⁴³

თუმცა, სასამართლო აფრთხილებს, რომ კონკრეტული გარემოებები, რომლებშიც გამოიყენება ნებისმიერი ასეთი ღონისძიება, არ უნდა იყოს ისეთი, რომ ბრალდებულისთვის სასამართლო პროცესი უსამართლო გახდეს.⁴⁴ ამიტომ აუცილებელია შესაბამისი ზომების მიღება მსხვერპლის დასაცავად იმ სისხლის სამართლის დანაშაულის გამოძიებისა და დევნის დროს, სადაც არსებობს მისი სიცოცხლის ან ფიზიკური და გონებრივი მთლიანობის საფრთხე.

დაზარალებულთა უფლებების დაცვის ზომების დადგენისას ევროპული სასამართლო ყურადღებას ამახვილებს სისხლის სამართლის პროცესის გადაჭარბებული ხანგრძლივობის დაუშვებლობაზე, რომელსაც თან ერთვის სამოქალაქო სარჩელი, რადგან ეს ეწინააღმდეგება ევროპული კონვენციის მე-6 (1) მუხლს, ე.ი. ინვესტ დაზარალებულის უფლების დარღვევას, განსაზღვროს მისი სამოქალაქო უფლებები გონივრულ ვადაში.⁴⁵ ამრიგად, სისხლის სამართლის პროცესის წარმართვამ უნდა გაითვალისწინოს პროცესის გაჭიანურების გავლენა მსხვერპლის უფლებაზე, განისაზღვროს მისი სამოქალაქო უფლებები გონივრულ ვადაში და უნდა უზრუნველყოს, რომ ეს უფლება არ დაირღვეს.

ევროსასამართლო განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს სასჯელის გამოტანის პროცედურას. მას მიაჩნია, რომ კონკრეტული ქვეყნის სასამართლომ უნდა უზრუნველყოს ყველა შესაძლებლობა ამ პროცესში დაზარალებულის მონაწილეობისთვის. თუმცა, არ არსებობს სასამართლო პრაქტიკა იმის შესახებ, თუ რა როლი შეუძლია მსხვერპლმა შეასრულოს დამნაშავეის სასჯელის განსაზღვრაში. და ეს გასაგებია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ სასჯელის დაკისრება სასამართლოს პრეროგატივაა.

განსაკუთრებული საკითხია ევროსასამართლოს პრაქტიკაში კომპენსაციის საკითხი. სასამართლო ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ დანაშაული რიგ შემთხვევებში ინვესტ სამოქალაქო შედეგებს. ამიტომ ჩნდება სამოქალაქო სამართალწარმოებაში სამართლებრივი დაცვის პრობლემა.⁴⁶ თუმცა, ასეთ შემთხვევებში ნებისმიერი სამოქალაქო პასუხისმგებლობა დაეკისრება დანაშაულის ჩამდენს. სახელმწიფო ორგანოები პასუხს აგებენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს თანამშრომლის უმოქმედობა, რომელიც ინვესტ სამართალდარღვევას.⁴⁷

⁴⁰ *Oyston v. United Kingdom* (dec.), no. 42011/98, 22 January 2002 and *Y v. Slovenia*, no. 41107/10, 28 May 2015.

⁴¹ *Accardi v. Italy* (dec.), no. 30598/02, 20 January 2005.

⁴² *Y v. Slovenia*, no. 41107/10, 28 May 2015.

⁴³ *Z v. Finland*, no. 22009/93, 25 February 1997.

⁴⁴ *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC], no. 26766/05, 15 December 2011 and *Schtschaschwili v. Germany* [GC], no. 9154/10, 15 December 2015.

⁴⁵ *Atanasova v. Bulgaria*, no. 72001/01, 2 October 2008 and *L E v. Greece*, no. 71545/12, 21 January 2016.

⁴⁶ იქვე.

⁴⁷ იქვე.

განსაკუთრებით აქტუალურია სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის შემთხვევაში კომპენსაციის რეგულირებისა და სამოქალაქო საქმეებზე წარმოების შეუძლებლობის საკითხი. როგორც ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, ამ პრობლემის გადაუჭრელობამ შეიძლება გამოიწვიოს ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი ნაწილის დარღვევა.⁴⁸ დაფიქსირდა, რომ სახელმწიფოს მოეთხოვება სისხლის სამართლის დანაშაულის მსხვერპლთა კომპენსაციის სქემების შექმნა, განსაკუთრებით ძალადობრივი დანაშაულებისგან ბავშვების და ზრდასრული პირების დაცვის შემთხვევაში.⁴⁹

ევროპული სასამართლო მიიჩნევს, რომ გამართლებულ ბრალდებულს შეუძლია დაეყრდნოს ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტს და მოითხოვოს, რომ მსხვერპლს ჩამოერთვას უფლება მოითხოვოს სამოქალაქო სარჩელი კომპენსაციის თაობაზე იმ ფაქტებთან დაკავშირებით, რამაც გამოიწვია მისი უსაფუძვლო დევნა. ამრიგად, ამ დებულების გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სამოქალაქო სამართალწარმოება არ შეიძლება ჩაითვალოს წინა სისხლის სამართლის დანაშაულის შედეგად.⁵⁰

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, გარდაცვლილის ახლო ნათესავს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა მონაწილეობა მიიღოს სიკვდილის მიზეზის დამდგენ გამოძიებაში, რათა არ მოხდეს კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევა. მსხვერპლის ოჯახის წევრის მონაწილეობა გამოძიებაში მათი ლეგიტიმური ინტერესების დაცვას ემსახურება და ამ მოთხოვნის უფლებებლყოფა საკმარისი საფუძველია იმისათვის, რომ სასამართლომ კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევა დაადგინოს. საქმეში „სალიმანი საფრანგეთის წინააღმდეგ“ სასამართლომ მეორე მუხლის პროცედურული ნაწილის დარღვევა დაადგინა, რადგან ახლო ნათესავს უარი ეთქვა საქმის მასალების გაცნობაზე და არ ეცნობა სამართალწარმოების შეწყვეტის შესახებ. აგრეთვე, საქმეზე „ოგური თურქეთის წინააღმდეგ“ სასამართლომ კონვენციის მე-2 მუხლის დარღვევად მიიჩნია ის ფაქტი, რომ გარდაცვლილის დედას ხელი არ მიუწვდებოდა საქმის მასალებზე. ამასთან, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, სიცოცხლის მოსპობის ყველა შემთხვევაში, მსხვერპლის ახლო ნათესავი ჩართული უნდა იყოს გამოძიების პროცესში იმ მოცულობით, რომელიც აუცილებელია მისი კანონიერი ინტერესების დასაცავად.

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ თავის პრეცედენტულ სამართალში აღიარა სისხლისსამართლებრივი დევნის მნიშვნელობა კონვენციის მე-2 და მე-3 მუხლებით გათვალისწინებული უფლებების დაცვის მიზნით. სასამართლოს განმარტებით, კონვენციის საფუძველზე, სახელმწიფოებს ეკისრებათ ვალდებულება ჩაატარონ ეფექტიანი გამოძიება და, საჭიროების შემთხვევაში, მიმართონ სისხლისსამართლებრივ დევნას საეჭვო გარემოებებში პირის გარდაცვალების ან არაადამიანური მოპყრობის გამო. საქმეში ხადისოვი და ტეხოევი (Khadisov and Tsechoyev) ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა იმ გარემოების გამო, რომ მომჩივნებს არ ჰქონდათ ხელმისაწვდომობა სისხლის სამართლის საქმის მასალებზე და არ იყვნენ სათანადოდ ინფორმირებულები გამოძიების პროცესის შესახებ. ამასთან, მათ არ ჰქონდათ შესაძლებლობა, ეფექტურად გაესაჩივრებინათ საგამოძიებო ორგანოების მოქმედებები და უმოქმედობა სასამართლოს წინაშე.⁵¹

⁴⁸ იქვე.

⁴⁹ *August v. United Kingdom* (dec.), no. 36505/02, 21 January 2003.

⁵⁰ *Ringvold v. Norway*, no. 34964/97, 11 February 2003.

⁵¹ ხატიაშვილი გ., დამარალეულის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში. საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციაშ. თბ., 2016, 26.

აქედან გამომდინარე, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც დაზარალებულთა უფლებების მნიშვნელოვანი ნაკრები სისხლის სამართალწარმოებასთან დაკავშირებით და მნიშვნელოვანია ამ რეფორმების გავლენა დაზარალებულის უფლებებზე „სამოქალაქო უფლებების“ განვითარების ქრილში.

5. დასკვნა

სტატიაში წარმოჩენილია მსხვერპლთა უფლებებისადმი საერთაშორისო სამართლებრივი მიდგომებით დასახული რეკომენდაციები. კერძოდ, გაანალიზებულია დასკვნები, რომელიც განსაზღვრულია საერთაშორისო კონვენციებისა და სხვა სამართლებრივი ინსტრუმენტების, სისხლის სამართლის მართლსაჯულებაში მსხვერპლის უფლებების შესახებ საერთაშორისო რეგიონალური წყაროების (ევროპის საბჭო, ევროკავშირი) მიერ და მსხვერპლის უფლებების საკითხი ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში.

საერთაშორისო რეკომენდაციების გათვალისწინებით აუცილებელია, ეროვნულ კანონმდებლობაში გადაიდგას ქმედითი ნაბიჯები კანონმდებლობისა და პრაქტიკის გაუმჯობესების მიმართულებით, რათა უზრუნველყოფილი იყოს დაზარალებულის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვის შესაბამისი გარანტიები სისხლის სამართლის პროცესში. კერძოდ, კანონმდებელმა ხელმისაწვდომი და გასაგები უნდა გახადოს დაზარალებულისთვის მართლსაჯულების განხორციელების პროცესი და მისცეს მას პრაქტიკული შესაძლებლობა ისარგებლოს კონსტიტუციითა და საერთაშორისო ნორმებით აღიარებული გარანტირებული უფლებებით. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში 2014 წელს შესული ცვლილებებით კანონმდებელი შეეცადა მოენესრიგებინა დაზარალებულის უფლებები, რაც წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, თუმცა კვლავ ვლინდება, როგორც პრაქტიკული, ისე საკანონმდებლო პრობლემები. ერთ-ერთი პრობლემაა რესტიტუციის საკითხი. აუცილებელია დაინერგოს და დაიხვეწოს რესტიტუციის საკითხთან დაკავშირებული სისტემა. საერთაშორისო ინსტიტუტები დამნაშავესგან კომპენსაციის მიღების საუკეთესო მოდელად სისხლის სამართლის პროცესს ხედავენ, თუმცა არ გამოირიცხავენ სხვა სამართლებრივ მექანიზმებსაც. ამასთან, ითვალისწინებენ კომპენსაციის გადახდის შესახებ სასამართლო გადაწყვეტილების სასჯელად მიჩნევის შესაძლებლობას. ისინი სახელმწიფოებს არ აიძულებენ, რომ ზემოაღნიშნული გადაწყვეტილება აუცილებლად სასჯელის სახედ მიიჩნიონ, თუმცა კვლევები ადასტურებს, რომ როდესაც კომპენსაციის შესახებ სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულება მსხვერპლს უწევს, პრაქტიკაში დიდი პრობლემები წარმოიქმნება, რაც ნორმის ეფექტურობას კითხვის ნიშნის ქვეშ სვამს. და პირიქით, ქვეყნების გამოცდილება (მაგალითად, დიდი ბრიტანეთი) ადასტურებს, რომ როცა კომპენსაციის გადახდა მიიჩნევა სასჯელად და მის აღსრულებაზე სახელმწიფოა პასუხისმგებელი, აღსრულება უფრო ეფექტურია და დაზარალებულიც უფრო კმაყოფილი რჩება. საქართველოს პარლამენტმა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 58-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „ე“-ქვეპუნქტის დამატების შეთავაზებაზე უარი თქვა. სამწუხაროა, რომ დღემდე მოქმედი საპროცესო კოდექსი დაზარალებულის ამ უფლებას არ ითვალისწინებს. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია აღნიშნული იდეის განხორციელება. რესტიტუციის პროცესში ურთულეს პრობლემას წარმოადგენს ქონების დაბრუნების და კომპენსაციის ხარჯი, რაც ასევე გადასაწყვეტია.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 9/10/2009.
2. ხატიაშვილი გ., დაზარალებულის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში. საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, თბ., 2016, 26.
3. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, General Assembly of the United Nations in its resolution 47/133, 23 December 2010, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-all-persons-enforced>> [25.08.2024].
4. UN Convention against Transnational Organized Crime, Resolution adopted by the General Assembly 55/25, <https://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf> [25.08.2024].
5. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, General Assembly resolution 55/25, 15 November 2000.
6. Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No. R (87) 21 of the Committee of Ministers to Member States on Assistance to Victims and the Prevention of Victimization, 17 September 1987.
7. General recommendations made by the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 19, 1992, <<https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html>> [25.08.2024].
8. *Bitiyeva and x. v. Russia* (App. Nos 57953/00 and 37392/03), Judgment (Merits and Just Satisfaction), 21 June 2007, § 156, with references included therein. IACtHR: *Durand and Ugarte v. Peru*, Judgment (Merits), 16 August 2000, § 129; *El Caracazo v. Venezuela*, Judgment (Reparations and Costs), 29 August 2002, § 118; *Rochela Massacre v. Colombia*, Judgment (Merits, Reparations and Costs), 11 May 2007, §195.
9. General Recommendation No. XXXI on the Prevention of Racial Discrimination in the Administration and Functioning of the Criminal Justice System, adopted by the Committee on the Elimination of Racial Discrimination ('CERD Committee') in 2005, <<https://www.refworld.org/docid/48abd56dd.html>> [25.08.2024].
10. Question of the Impunity of Perpetrators of Human Rights Violations, §27.
11. Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation R. (2000) 19 of the Committee of Ministers to Member States on the Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System, 6 October 2000, §34.
12. The Principles on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, adopted by the General Assembly in 2000, <<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/principles-effective-investigation-and-documentation-torture-and>> [25.08.2024].
13. *Trechsel S.*, Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford: Oxford University Press, 2005, 37.
14. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 40/34. Resolution adopted by the General Assembly, 29 November 1985, <<http://www.un-documents.net/a40r34.htm>> [25.08.2024].
15. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, Resolution adopted by the General Assembly 60/147. 21 March 2006, <https://fanack.com/wpcontent/uploads/2014/archive/user_upload/Documenten/Links/UN/Basic_Principles_and_Guidelines_Remedy_and_Reparation.pdf> [25.08.2024].
16. *Haldemann F., Unger T., (eds.)*, The United Nations Principles to Combat Impunity: A Commentary, Oxford University Press, 2018, 47-59.

17. *Mapiripán Massacre v. Colombia*, Judgment (Merits, Reparations, and Costs), 15 September 2005, §304.
18. *Almonacid-Arellano et al. v. Chile*, Judgment (Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs), 26 September 2006, §105.
19. *La Cantuta v. Peru*, Judgment (Merits, Reparations, and Costs), 29 November 2006, §168.
20. *Goiburú et al v. Paraguay*, Judgment (Merits, Reparations and Costs), 22 September 2006 §§ 84, 131.
21. *La Cantuta v. Peru*, §157.
22. AfrComHPR, Malawi African Association, Amnesty International, Ms Sarr Diop, Union interafricaine des droits de l'Homme and RADDHO, Collectif des veuves et ayants-Droit, *Association mauritanienne des droits de l'Homme v. Mauritania* (Comm. Nos. 54/91-61/91-96/93-98/93-164/97-196/97-210/98), 11 May 2000, § 83. 72 AfrComHPR, Principles and Guidelines on the Right to a Fair Trial and Legal Assistance, 2001, Principle C (d).
23. *EComHR, Dujardin et al. v. France* (App. No. 16734/90), Decision, 2 September 1991.
24. *Frulli M.*, 'Amnesty,' in *Cassese A. (ed.)*, *The Oxford Companion to International Criminal Justice* (Oxford: Oxford University Press), 243-244.
25. SCSL, Decision on Challenge to Jurisdiction: Lomé Accord Amnesty, Kallon, Norman and Kamara (SCSL2004-15-16-17), Appeals Chamber ('AC'), 13 March 2004, §71.
26. Decision on Ieng Sary's Rule 89 Preliminary Objection (Ne bis in idem and Amnesty and Pardon), Ieng Sary, Trial Chamber, 3 November 2011.
27. Council of the European Union, Council Framework Decision of 15 March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings (2001/220/JHA), 15 March 2001.
28. Council Framework Decision of 15 March 2001, Art. 2(1).
29. European Parliament and Council of the European Union, Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, 25 October 2012, §9.
30. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Strengthening Victims' Rights in the EU, COM (2011) 274, 18 May, 2011, § 3.4.
31. Directive 2012/29/EU, §70.
32. *Opuz v. Turkey*, no. 33401/02, 9 June 2009, paras. 141-146 and 173-174.]
33. *R R v. Hungary*, no. 19400/11, 4 December 2012, paras. 26-32.
34. *Gani v. Spain*, no. 61800/08, 19 February 2013.
35. *Crook and National Union of Journalists v. United Kingdom* (dec.), no. 11552/85, 15, July 1988.
36. *B and P v. United Kingdom*, no. 36337/97, 24 April 2001, para. 37.
37. *Doorson v. Netherlands*, no. 20524/92, 26 March 1996.
38. *Oyston v. United Kingdom* (dec.), no. 42011/98, 22 January 2002 and *Y v. Slovenia*, no. 41107/10, 28 May 2015.
39. *Accardi v. Italy* (dec.), no. 30598/02, 20 January 2005
40. *Y v. Slovenia*, no. 41107/10, 28 May 2015.
41. *Z v. Finland*, no. 22009/93, 25 February 1997
42. *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC].
43. *Atanasova v. Bulgaria*, no. 72001/01, 2 October 2008 and *L E v. Greece*, no. 71545/12, 21 January 2016.
44. *August v. United Kingdom* (dec.), no. 36505/02, 21 January 2003.
45. *Ringvold v. Norway*, no. 34964/97, 11 February 2003.